

1-TOM, 11-SON
SIYOSIY KORRUPSIYA VA UNING IJTIMOIIY-FALSAFIY
JIHATLARI

Mirzaaxmedov Xayrullo Zoirovich, ilmiy izlanuvchi.

Annotatsiya: Siyosiy korrupsiya – bu siyosiy kuchlarga ega bo‘lgan shaxslarning (siyosat va davlat arboblari, eng yuqori darajadagi davlat xizmatchilari) siyosiy maqsadlarga erishish, hokimiyatni saqlash va mustahkamlash, hokimiyatni kengaytirish yoki boyitish maqsadida xizmat vazifasini suiiste‘mol qilishi hisoblanadi. Mazkur maqolada shu haqda to‘xtalib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: Korrupsiya, siyosiy korrupsiya, jinoiy faoliyat, davlat hokimiyatini qo‘lga kiritish, hokimiyat yemirilishi.

Siyosiy korrupsiyaning asosiy va eng ko‘p qayd etiladigan, jinoiy jazoga tortiladigan shakllari pora berish (O‘zbekiston Respublikasining JK 210-m.) va uni olishdir (JK 212-m.). “Korrupsiya” tushunchasi etimologik mohiyatiga ko‘ra “buzish, pora evaziga og‘dirish” deb atalib, lotincha “corruptio” atamasidan olingan. Huquqshunoslikka doir manbada “korrupsiya – mansabdor shaxslar tomonidan ularga berilgan huquqlar va hokimiyat imkoniyatlaridan shaxsiy boylik orttirish uchun foydalanishda ifodalanuvchi siyosat yoki davlat boshqaruvi sohasidagi jinoiy faoliyat”, deb ta’riflanadi.

Davlat hokimiyatini qo‘lga kiritish va amalga oshirish jarayonida hokimiyatni suiiste‘mol qilish bilan ifodalanadigan siyosiy korrupsiyaning mohiyatini, shuningdek subyektlari, maqsadlari va tarqalish sohasini tushuntirish asosida siyosiy korrupsiyaning umumiy ta’rifi berilishi mumkin.

Korrupsiyaning mohiyati shundaki, u jamoat munosabatlarini buzadi, jamiyatdagi narsalarning normal tartibini buzadi, buning natijasida sodir bo‘ladi. “Korrupsiya”, hokimiyatning “yemirilishi”dir. Aslida korrupsiya – muayyan davlat boshqaruvida turgan shaxslarning o‘z lavozimlaridan foydalangan holda, jamiyatdagi ijtimoiy va siyosiy jarayonlarga o‘z ta’sirini o‘tkazishi, o‘z manfaati yo‘lida boshqa shaxslarning ehtiyojlarini qondirishi, mavjud muhitdagi imkoniyatlardan boshqa maqsadlarda foydalanishi hisoblanadi. Davlat boshqaruvi tizimida bunday holatlar bevosita jamiyatdani parokandalik, davlat mulkinging boshqalar tomonidan o‘zlashtirilishi va ko‘plab obyektiv omillarni keltirib chiqarishi mumkin.

Ushbu ta’rif, shuningdek, “bosqichma-bosqich korrupsiya” deb ataladigan holatlarga, xususan, dastlabki harakatlardan foydalanishga yoki kelajakda ishchilarga

1-TOM, 11-SON

nisbatan zo'rvonlik qilishda korrupsiya maqbul bo'ladigan muhitni yaratishga qaratilgan harakatlarni o'z ichiga oladi. Ammo korrupsiya har doim va hamma joyda huddi shu tarzda namoyon bo'lavermaydi, uning sabablari va oqibatlari bir xil, deb taxmin qilish noto'g'ri bo'ladi. Korrupsiyaning eng xavfli ko'rinishlari bu ma'lum bir davlat funksiyalarini bajaruvchi shaxs tomonidan o'zining rasmiy mavqeidan noqonuniy ustunliklarga (korrupsiya) ega bo'lish maqsadida foydalanishi, boshqa tomondan esa, manfaatdor shaxs tomonidan imtiyozlar berish (poraxo'rlik) bilan ifodalanadi. Korrupsiya tarqalishini cheklashning eng samarali modelini topish uchun bu tomonlarni ajratib bo'lmaydi. Shunga qaramay, an'anaviy ravishda, munozarali nizolarda tomonlarning hukmronligi (shu qatorda, katta ijtimoiy xavf nuqtai nazaridan) davlat funksiyalarini bajaruvchi shaxslarning o'ziga xosligi hisoblanadi. Korrupsiyaga qarshi kurash har qanday davlat siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan.

Siyosiy korrupsiyaning keng tarqalgan ikkinchi ko'rinishi siyosat subyektlarini ularning saylanish huquqini amalga oshirayotgan chog'ida sotib olishdir. Ushbu jinoyat uchun javobgarlik O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining tegishli moddasida nazarda tutilgan.

Mazkur hodisaning quyidagi turlarini ajratish mumkin: Siyosiy korrupsiyaning byurokratik va siyosiy, majburiy va kelishilgan, markazlashtirilgan va markazlashtirishdan chiqarilgan kabi turlari farqlanadi.

Bizning fikrimizcha, siyosiy korrupsiya - partiyalar, guruhlar va ayrim shaxslarning hokimiyatni egallab olish yoki ushlab turish maqsadida, shuningdek siyosiy raqiblarga birgalikda qarshi siyosiy kurashi va maqsadiga erishishini tushunish lozim¹. U guruhbozlikning shakllanishida, fuqaroning konstitusiyaviy huquqlari va erkinliklarining cheklanishida, davlat tuzumi va davlat hokimiyati asoslariga qarshi korrupsion qilmishlarda namoyon bo'ladi.

Har qanday davlat boshqaruvi boshqaruv vositalarini o'z strategik va taktik maqsadlariga mos ravishda tanlashi lozim. G'oyaviy korrupsiyada boshqaruv maqsadlarining o'zi buzib ko'rsatiladi. Ma'lumki, davlat o'z oldiga qo'yilgan maqsadlarga erishish uchun turli vositalardan foydalanishi mumkin (asosiy davlat va insoniy qadriyatlarga mutlaqo zid bo'lgan vositalar bundan mustasno). Ammo, davlat

¹ Шермухамедова Н.А. (2018). "Коррупциянинг турлари ва шакллари". Формирование антикоррупционной культуры в республике Казахстан и в странах центральной Азии: состояние, тенденции и перспективы развития посвящается 20 летию факультета Юриспруденции МО ЮГУ. Казахстана, Шимкент. – С. 72

1-TOM, 11-SON

boshqaruvi maqsadlari yaxlit va yagona bo'lishi lozim. Davlat hokimiyati boshqaruv maqsadlarini buzib ko'rsatgan, shaxsiy maqsadni qadriyat darajasiga ko'targan va unga erishish uchun harakat qila boshlaganda g'oyaviy korrupsiya paydo bo'ladi. Natijada islohotlar muayyan umumdavlat maqsadlariga erishish uchun emas, balki "xo'jako'rsinga" amalga oshirila boshlaydi. (Masalan, 2012-yilda Jahon moliya banki raisi Dominik Stros Kan 2017-yilda Fransiyada o'tkaziladigan Prezident saylovida ishtirok etishi mumkin bo'lgan munosib nomzod bo'lgan. Uning Prezident saylovida ishtirok etishi va ko'p ovoz olishi prognozlashtirilgach, faoliyati atrofida turli mish-mishlar tarqatildi va 2017-yildagi Prezident saylovida umuman ishtirok etmasligiga erishildi. 2016-yilda Fransiyaning Prezidenti lavozimiga saylovlar kompaniyasida ishtirok etgan 12 ta nomzodlardan biri Fransua Fiyon munosib nomzod bo'lganligi uchun uning turmush o'rtog'ining noqonuniy maosh olayotganligi va boshqa shunga o'xshash sabablar bilan oila faoliyati atrofida siyosiy o'yinlar tashkil etildi va oqibatda Fransua Fiyon Fransiya Prezidenti lavozimiga saylovining birinchi bosqichidayoq mag'lubiyatga uchradi).

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, har qanday siyosiy korrupsiya g'oyaviy korrupsiyaning mahsuli sifatida amal qiladi. G'oyaviy korrupsiya muayyan maqsadlarda davlatlararo va shaxslararo nizolarni, davlat boshqaruvi darajasida hokimiyat qarorlarini qabul qilishni monopoliyalashtirishni ko'zda tutadi.

